

KANYÓ ÁRPÁD

LITURGIKUS SZÍNEK

KELETEN

1. rész

A „liturgikus szín” fogalma

A „liturgikus szín” kifejezés az istentiszteletek során az egyházi szolgáltatók által használt szent ruhák, illetve a templom – mint „liturgikus tér” – díszítésére szolgáló egyéb textilek (terítők, zászlók, kendők, függöny) színét jelenti. Az adott szertartáson használt szín kifejezi az ünnep főbb témáit, annak lelki jelentőségét („epifánikus karakter”), ugyanakkor az egyházi év egyes időszakait (pl. böjti időszakok) is jelzi.

A színhasználat kezdetei és szabályozása

Nincs egyértelműen pontos, kézzelfogható történelmi bizonyosság a liturgikus színek használatának kezdő időpontjáról. Általánosságban mindenütt arról tesznek említést, hogy az első liturgikus szín – minden bizonynyal – a fehér volt. Ha a Jelenések könyvét úgy tekintjük, mint a korai egyház számos liturgikus elemének szimbolikus leírását tartalmazó könyvet, az abban szereplő sok fehér, illetve arany szín adhat némi alapot e feltételezés igazolására.

Egyes liturgikus szakemberek szerint a fehér szín egészen az 5. századig dominált, és a 6. századtól lettek elfogadottak más (pl. piros) színek. (Azért ne feledjük, hogy már a Jelenések könyvének színszimbolikájában a vörös is ott szerepel, mint a vér jele...) Két német szerző még érdekesebbet állít: szerintük a fehér szín egészen a 9. századig kizárólagos volt, a vörös és még néhány szín pedig négy évszázaddal későbbi eredetű a nyugati egyházban.

A színek használatát a latin egyház a 13. században szabályozta először (náluk ezek kánonja a 12. századra tisztult le), majd az 1712-ben szentté avatott V. Piusz pápa tette kötelezővé a megfogalmazott előírásokat (a Római Miskolc-könyv megjelenésével) a 16. században.

Keleten a színek használata sosem képezett központi kérdést, így sokkal nagyobb szabadságot láthatunk a színek használatában. A fő megkülönböztetés a „fényes” (világos) és a „sötét” színek között található. (Ez már az ószö-

Isten számunkra „kifejezhetetlen szépség”

(Nagy Szent Bazil)

Sokszor még az emberi szavak is csak „homályosan” mondhatnak Róla valamit. A Titokhoz való közeledést az emberi szavak mellett viszont ér-
zékeink, az építészet, a színek, a mozgások és más egyéb liturgikus gesztusok is segítik.

Azért indul útjára a liturgikus színekkel foglalkozó sorozatunk, hogy a mostani bevezetést követően egy-egy szín jelentésének jobb megismerése is előmozdítsa a „kimondhatatlan” és „kifürkészhetetlen” Istennel való találkozást.

vetségi színértelmezésben is általánosságban megfigyelhető: a színek vagy „komorak”, vagy „fényesek”.) Olykor nemcsak a görög vagy a szláv tradícióban (utóbbit nyugati befolyás is érte), hanem néhol még egyházmegyénként is eltérően kialakult helyi hagyományokkal találkozhatunk a színhasználat tekintetében.

A keleti liturgikus öltözetek sokszínűségében (ami már a patrisztikus kornak is fő jellemzője volt) olykor mégis születnek előírások: 2012. július 5-én például a román ortodox egyház Szent Szinódusa adott ki határozatot a színek használatát illetően. Emellett ez a szinódusi dokumentum egy másik táblázatában még arra is külön kitér, hogy az egyes szertartásokon vagy egyéb liturgikus alkalmakon a főpapoknak milyen püspöki ruhadarabokat kell viselniük.

A környező görögkatolikus egyházakban szintén találhatók kisebb vagy nagyobb terjedelmű meghatározások: létezik leírás a romániai görögkatolikusok gyakorlatáról, vagy említhet-

jük a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 2006. évi 16. számú (júniusi) körlevelének 2. mellékletét, itt is olvasható utasítás a színek alkalmazásáról. Ezeket áttekintve megállapítható, hogy még a görögkatolikus egyházak liturgikus színhasználatában is vannak eltérések.

Az egyházi évhez igazodó és metropoliai eparchiái részére évről évre útmutatóként megjelenő Görögkatolikus Szertartási Utasítás az általános keleti gyakorlathoz igazodva röviden így fogalmaz: „A bizánci rítust követő egyházakban nincs a liturgikus színeknek egyetlenes érvényes rendszere. Nálunk a »világos« jelzésnél használható: fehér, arany, ezüst, sárga, kék, zöld; a »böjti« jelzésnél használható: piros, bordó, lila, fekete.”

A jelen meghatározás megszületését megelőző időszakokban is voltak már előírások görögkatolikus egyházunkban a szent szolgálatok végzését segítő Szertartási Utasításokban, 1918-ban például elég részletesen magyarázva, 1941-ben a napok alá zárójelben rövidítéssel beillesztve, ám évenként folyamatosan a heti napokhoz illesztetten csak 1997-től kísérhetjük nyomon (a 2009. év kivételével) mindmáig, 2010-ig az elején található magyarázatban némileg eltérő megfogalmazásban. Emellett néhány egyházmegyei körlevélben található püspöki rendelkezés is beszél a színekről (pl. „gyászmise feketében” mikor végezhető, vagy a piros szín temetéseken való bevezetése az 1983/II. 831. szám alatt, stb.).

Sorozatunk későbbi írásaiban a jelenleg érvényes meghatározás mentén haladva tekintjük majd át az imént nevesített liturgikus színeket.

A sokrétű bizánci színhasználat

A bizánci világban – ahol az egyház is megteremtette a saját kultúráját – a színek sajátos atmoszférát teremtenek. Ebben a különleges légkörben formálódott ki egy bonyolult és többjelentésű, ámde nagyon kifinomult szín-szimbolika, mely az 5-6. századra valamelyest megszilárdult, és nyomai felfedezhetők már Ál-Areopagita Dénes írásaiban.

A bizánci császári udvar szertartásaiban – éppúgy, mint a „régii Rómában” is – a színek használatának nagy jelentőséget tulajdonítottak. Amikor Jusztiniánosz császár felépítette a konstantinápolyi Szent Bölcsesség templomát (Hagia Szophia), abba nemcsak sok aranytárgyat és díszes ruhákat készítettek, hanem Prokópiosz tanúsága szerint – aki a császári építkezésekről beszámolt – az uralkodó terve az volt, hogy még a falakat és a padlót is arannyal boríttatja be. A későbbi századokban pedig nemcsak a görögök vallását feltérképezni érkező orosz küldöttek, hanem a széles látókörű, a 10. században Bizáncba küldött követ, Cremonai Liutprand is ámuldozott a trónteremben lévő sok arany holmi láttán. Ha színekről beszélünk, érdekességképpen azt is említhetjük, hogy épp Jusztiniánosz uralkodása alatt még az egymással vitatkozó – no meg a másik tábor tagjait gyűlölő – pártok is a cirkuszi fogathajtó versenyzők színéről magukat „kéknek” és „zöldnek” nevezték. (E kettőbe olvadt a korábban létező „vörösek” és „fehérek” pártja.)

A díszítés bősége a templomokban is sok látnivalót eredményezett. Amellett, hogy az ikonográfia is megalkotta színhasználatának saját szabályrendszerét, kánonját, igaz ez az egyházi díszöltönyök és egyéb textilek használatára is. Mindez annak a gondolkodásnak az eredménye, ami a templomban az egész világ-mindenség, a kozmosz minden szépségének koncentrációját és az isteni üdvöngözés gazdagságának megmutatkozását látja. Keleten a színre úgy is tekintenek, mint a „szép” egyik fő módosulására, és az egyházi értelmezés mellett a mindennapos színhasználatban társadalmi, kultúrtörténeti hatások, filozófiai eszmék is jelentős hatással bírnak.

Az istentiszteletre érkező klerikusok és hívek a liturgikus cselekmények – melyek a Szent Eukarisztia köré csoportosulnak – minden eleme (ének, mozgások, színek, gesztusok) által beléphetnek és részesedhetnek az üdvösség nagy titkában. Ebben az értelmezésben a színek nem pusztán az emberi érzékeltetést segítik, nem különféle érzelmi hatások kiváltása a fő céljuk, hanem még többre hivatottak: „láttatják” a misztériumot; így a liturgikus szín is egyfajta „nyelvezet”, mely az istentiszteletek

precízen kidolgozott koreográfiájával együtt szimbolikus üzenetet hordoz a templomban imádkozók felé. Ezért is különös, hogy a liturgikus irodalom kisebb utalások és megjegyzések kivételével szinte hallgatásba burkolódik a színek jelképességét illetően.

A papi ornátusok díszessége, ezek liturgikus színe – a kultusz minden elemével együtt – sohasem öncélú; nem egyházi „nagyozolás”, vagy hierarchikus „kivagyóság”, hanem az esztétikai élvezet, a szemek gyönyörködtetése mellett lényeges üzenet hordozója: a hívő ember lelkének felemelése által már bepillantathat az üdvösségbe.

Az ég és a föld egyesülését szimbolizálva a bizánciak szerint minden (!) bekapcsolódik a liturgikus cselekménybe. Ezáltal érthető az egykori gázai püspök csodálkozása: „Ha már ez a múlt földi pompa is ilyen csodálatosan káprázatos, milyen csodálatos lehet az a pompa, amely a mennyekben várja a jámborokat?” Számunkra se legyen mellékes dolog, hogy liturgikus ruháink, templomi terítőink és zászlóink ízlésesen szépek és ápoltak legyenek!

